

Núm. 79 (Tardor 2025)
ISSN 2386-4753

Complexitat lingüística i jerarquització de llengües

Linguistic complexity and hierarchization of languages

Pere Comellas Casanova

GELA (Grup d'Estudi de Llengües Amenacades)
Universitat de Barcelona, Estat espanyol
perecomellas@ub.edu

Data de recepció: 01/12/2022

Data d'acceptació: 12/06/2023

Data de publicació: 23/09/2025

Resum

L'igualitarisme lingüístic i la complexitat. La lingüística del segle XIX considerava que hi havia llengües millors que altres en funció de les seves característiques gramaticals. Sovint s'usava aquest argument com a justificació de la colonització i de la imposició lingüística. Aviat, però, aquesta idea és qüestionada i sorgeix l'igualitarisme lingüístic. Es tracta d'una qüestió, però, molt sovint lligada a la discussió sobre l'equicomplexitat. L'article exposa i discuteix les diferents posicions sobre l'equicomplexitat de les llengües i conclou que no hi ha raons per vincular-la a la igualtat.

Paraules clau: igualitarisme lingüístic; equicomplexitat; sociolingüística; història de la lingüística

Abstract

Linguistic egalitarianism and complexity. Nineteenth century Linguistics considered that there were languages better than others based on their grammatical features. This argument was often used to justify colonization and linguistic imposition. Soon, however, this idea was questioned and linguistic egalitarianism emerges. This is a matter, however, very often linked to the discussion on equicomplexity. The article presents and discusses the different positions on the equicomplexity of languages and concludes that there are no reasons to link it to equality.

Keywords: linguistic egalitarianism; equicomplexity; sociolinguistics; history of Linguistics

Com citar: Comellas Casanova, Pere (2025). Complexitat lingüística i jerarquització de llengües. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 79, 245-264. <https://doi.org/10.7203/caplletra.79.30096>

Aquest treball és subjecte a una llicència de [Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons \(CC by 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

© 2025 Pere Comellas Casanova

1. LA HISTÒRIA: DE LA JERARQUITZACIÓ TIPOLÒGICA A L'IGUALITARISME

L'objecte del present article és revisar breument l'evolució de les idees sobre la igualtat de les llengües en relació amb la seva complexitat. L'igualitarisme lingüístic —la premissa que afirma que, per sobre de la diversitat evident de les llengües, totes són iguals (igualment funcionals, igualment valuoses, igualment evolucionades, etc.)— és històricament recent. A partir del punt de vista d'uns quants especialistes sobre la qüestió, la pregunta fonamental que es fa l'article és si les llengües naturals presenten graus diferents de complexitat i si la igualtat està relacionada amb l'equicomplexitat, com alguns autors han afirmat, o és possible que les llengües siguin iguals en els sentits apuntats de funcionalitat i valor i alhora presentin graus de complexitat diferents.

1.1 LLENGÜES SUPERIORS I LLENGÜES INFERIORS

Fins no fa pas tant de temps hi havia força consens —fins i tot entre els especialistes— sobre el fet que no totes les llengües mereixien la mateixa consideració. Si més no en la tradició europea, aquesta idea venia de molt lluny. Durant segles, s'havia considerat que les llengües clàssiques —grec i llatí— eren expressions superiors del geni humà, i que les llengües vulgars n'eren espúries degeneracions. El Renaixement, amb les famoses discussions sobre la idoneïtat de les llengües vulgars, ve a canviar la posició que aquestes ocupaven a la jerarquia, però no pas a qüestionar-la: segons Chabrolle-Cerretini i Iglésias (2021, p. 42), Du Bellay, autor d'una de les obres més representatives del període, *Défense et illustration de la langue française*, aviat «abandonarà la defensa de la igualtat de les llengües per sostenir no sols que el francès no era inferior a les llengües antigues, sinó tot el contrari».

Amb el creixent coneixement lingüístic del món i l'adveniment del comparatisme, la idea de jerarquitzar llengües —i aviat, més que llengües, tipologies— en una escala de perfecció adquireix un aire científic. El mite de la superioritat de la flexió travessa el pensament lingüístic del segle XIX, impulsat pels estudis indoeuropeus: «Els lingüistes estaven massa sotmesos a un cert eurocentrisme, la qual cosa els induïa a concloure que les llengües indoeuropees eren superiors a les altres» (Davies, 1994, p. 164). Inicialment, la jerarquia es concep com un procés evolutiu. Cada llengua se situaria en un determinat estadi d'aquest procés:

Per als tipòlegs de principis del segle XIX, especialment per a Friedrich Schlegel i el seu germà August Wilhelm, però també fins a cert punt per a Wilhelm von Humboldt [...] la classificació dels tipus lingüístics en «aïllants», «aglutinants» i «flexius» estava vinculada a diferents etapes del desenvolupament de les llengües [...]. L'alt grau de fusió de la informació morfològica en marcadors únics [...] es va prendre com un signe de sofisticació lingüística que va ser motiu suficient per situar el que s'anomenava «flexió» o llengües «flexives» en el punt més alt de l'escala evolutiva. (Koerner, 1995, p. 213)

Tanmateix, la perspectiva va derivant cap a un fatalisme racista en què les llengües es consideren intrínsecament inferiors perquè també ho són les «races» que les parlen:

Aquestes opinions [sobre la superioritat de certs trets tipològics], molt esteses a Gran Bretanya, França i Itàlia, així com a Alemanya (Romer, 1985), es podien interpretar molt fàcilment en termes racials. El vincle entre llengua i raça no és una novetat de mitjans de segle, ni tampoc la idea de la desigualtat racial, però la nova certesa que la lingüística comparada havia aconseguit una demostració científica dels vincles genealògics entre algunes llengües es prestava a finalitats polítiques. La raça ària es va definir sobretot sobre bases lingüístiques, com una raça de parlants indoeuropeus, i per tant s'oposava a altres races considerades inferiors. (Davies, 1994, p. 164)

La idea dels estadis evolutius —que assenyalen la superioritat d'uns pobles respecte d'uns altres, però que en teoria qualsevol poble, si «avança», pot anar escalant, perquè la naturalesa humana és universal— se substitueix per la idea d'una humanitat biològicament diferenciada des del començament, o com a mínim des d'abans del sorgiment del llenguatge. El poligenisme, és a dir, la idea que les llengües humanes —l'espècie humana, de fet— no tenien un sol origen, sinó diversos en paral·lel, necessitava establir una separació neta entre «races», i alhora postular que el llenguatge humà havia sorgit posteriorment a la mateixa existència de la humanitat, que era una característica completament cultural, fruit de la necessitat, igual que el domini del foc o la creació de tecnologia.

La diversitat lingüística era, en efecte, un argument fort del poligenisme. Mentre que el primer comparatisme semblava anar a favor de les tesis monogenistes, el coneixement més extens de les llengües del món i la impossibilitat d'atribuir-los un origen comú, com sí que es podia fer a l'àmbit indoeuropeu, semblava afavorir la teoria poligenista. A més, el monogenisme es considerava acientífic perquè coincidia amb les tesis bíbliques. Així, científics de la talla de Paul Broca —poligenista convençut— van recórrer a arguments i a suposades evidències que a hores d'ara ens sonen francament inversemblants. Per sostenir l'existència primigènia de diferents races, Broca recorre a la idea de la «hibridació eugenèsica» i la no eugenèsica. La primera seria la que resulta en individus perfectament sans i fèrtils, fruit de pare i mare de raça diferent. La segona, quan aquest fruit és feble, malaltís o estèril. Segons aquest autor, doncs, el monogenisme només quedaria demostrat si totes les unions, independentment de la raça dels progenitors, resultessin en una hibridació eugenèsica, és a dir, en individus amb la mateixa salut i capacitat reproductiva que els seus ancestres respectius.

Doncs bé, Broca sosté que en certs casos això no és així. Per exemple, afirma que «la unió entre el negre i la blanca és molt sovint estèril» (Broca, 1860, p. 621), però que al contrari no passa, és a dir, la unió de blanc i negra. És el que ell anomena «hibridació unilateral». L'explicació és delirant, i el que resulta curiós és que tot aquest determinisme innatista en els aspectes més biològics de l'argumentació poligenista es converteixi en un enfocament diametralment contrari quan es tracta de les llengües, artefactes completament culturals.

Alhora però, els estudiosos s'havien adonat ben aviat que les llengües parlades per pobles qualificats de salvatges, bàrbars, endarrerits, inferiors, podien resultar extremament complexes i comptar amb unes subtileteses gramaticals fascinants. Així ho expressava Friedrich Schlegel en una conferència que es publicaria traduïda a l'anglès l'any 1847 i que Darwin cita (1871, p. 61):

«En aquelles llengües que semblen en el grau més baix de la cultura intel·lectual sovint observem un altíssim i elaborat grau d'art en la seva estructura gramatical. Aquest és especialment el cas del basc i del lapó, i de moltes llengües americanes» (Schlegel, 1847, p. 395).

Darwin (1871, pp. 61-62) esmenta la qüestió per observar —contra els qui consideraven el llenguatge com una prova de la impossibilitat que els humans haguessin evolucionat des d'una altra espècie— que «l'extrema complexitat i la regularitat de la construcció de moltes llengües bàrbares no és cap prova que deguin el seu origen a cap especial acte de creació». Argumenta que els crinoïdeus també presenten una altíssima complexitat i una fascinant regularitat i ningú no pensa que siguin animals superiors als bilaterals.

De fet, Darwin creu que les llengües humanes no són un «art», és a dir, un producte cultural, una creació humana conscient. Admet, és clar, que cal aprendre-les, a diferència d'altres trets, i que per tant no són tampoc un autèntic instint:

Difereixen, però, àmpliament d'altres arts ordinàries, ja que l'humà té una tendència instintiva a parlar, com veiem en el balbuceig dels nostres infants; en canvi, cap infant té una tendència instintiva a fer cervesa, pastar pa o escriure. A més, cap filòleg o filòloga avui suposa que cap llengua hagi estat deliberadament inventada; totes s'han desenvolupat lentament i inconscientment en molts passos.
(Darwin, 1871, p. 53)

Darwin està defensant aquí la seva teoria de l'evolució, més que discutint si hi ha llengües millors que altres, o més complexes. Més aviat, això ho dona per descomptat. La cosa interessant en la citació és la manifesta sorpresa de Schlegel, perquè per a la mentalitat de l'època, el fet que hi hagi llengües tan complexes en societats considerades primitives i jutjades com a molt simples és contraintuïtiu: s'esperava que la complexitat dels mecanismes lingüístics fos proporcional a la complexitat de l'organització social, o de la tecnologia, o del pensament. I naturalment es donava per fet que en totes aquestes dimensions les societats europees anaven al capdavant amb molta diferència.

L'evolucionisme, en derivar cap a camps allunyats de la biologia, tendirà, en efecte, a sostenir la idea que com més «evolucionada» (i això adquireix aquí un sentit valoratiu) és una societat, més complexes haurien de ser les seves coses: institucions, eines, art, creences, moral... Aquest és l'esquema spencerià que seguien antropòlegs com el nord-americà John Wesley Powell (Stocking, 1968, p. 128). Ara bé, pel que fa a les llengües, Powell topa amb el mateix que Schlegel: la constatació que les «primitives» poden ser molt complexes; de fet, molt més que, per exemple, l'anglès. Així que, en aquest terreny, inverteix el sentit evolutiu:

En publicacions com *Introduction to the Study of Indian Languages* (1877), Powell suggeria que la llengua es desenvolupa al llarg d'una línia evolutiva des de la complexitat a la simplicitat. Per tant, les llengües polisintètiques del continent americà eren les formes més baixes d'un progrés lingüístic constant que culminava en l'anglès, que Powell situava al capdamunt, sobre la base de la seva manca de flexió innecessària. (Brunzl, 1996, pp. 63-64)

La cosa, però, se'ls complicava tant als qui creien que més complex volia dir més evolucionat, menys primitiu, millor, com als qui creien el contrari, perquè entre els pobles considerats primitius, poc evolucionats, tant s'hi podien trobar trets lingüístics molt complexos com molt simples. Per exemple, en els inventaris fonètics, un aspecte fàcil de quantificar i, per tant, de situar en una escala de més a menys complexitat. D'una banda hi havia inventaris com el de les llengües khoisan, extensíssims, molt més que les llengües considerades més aptes i evolucionades, i de l'altra, inventaris com els de les llengües polinèsies, molt reduïts. Tanmateix, això no era obstacle perquè les unes i les altres es continuessin considerant primitives:

Tant la manca com la sobreabundància de vocals i/o consonants, així com la complexitat general dels inventaris, formaven part dels discursos sobre els conceptes de «primitiu» i «natural». A partir de criteris tan contradictoris, l'estructura fonètica es va interpretar com la d'una forma bàsica o encara no desenvolupada de comunicació oral. Així, es deia que tant l'absència de consonants i la complexitat fonotàctica de les llengües polinèsies com els sons inusuals i els inventaris complexos de les llengües khoisan caracteritzaven l'estat primitiu del llenguatge. (Kilarski & Dziubalska-Kołaczyk, 2012, p. 290)

1.2 ELS INICIS DE L'IGUALITARISME LINGÜÍSTIC

La jerarquització de les llengües i la seva relació amb el fenotip dels seus parlants tindrà encara una llarga i intensa vida per davant,¹ però haurà de conviure amb les abassegadores proves que, de manera creixent, l'aniran qüestionant empíricament. Se sol atribuir a la figura de Franz Boas un paper central en aquest qüestionament. En efecte, ja l'any 1897 Boas sosté que «les lleis segons les quals es conserven els tipus anatòmics no són les mateixes que aquelles segons les quals es conserven les llengües, i per això no hem d'esperar que els resultats de les classificacions basades en aquestes dues consideracions coincideixin» (Boas, 1897, p. 882). La idea en principi no qüestiona pas l'existència ni de races ni de llengües superiors o inferiors, però sí que qüestiona el determinisme racial: si, com és evident, la raça i la llengua són independents, el fet que una raça parli així o d'una altra manera és contingent. És un primer pas per dir que els trets biològics no condicionen ni la manera com es parla ni la manera com es viu.

De fet, Boas segueix una tradició en aquest punt que prové dels germans Humboldt i que passa per diversos estudiosos alemanys del segle XIX com Theodor Waitz i Adolf Bastian, dues figures que van influenciar-lo. Segons Brunzl (1996, p. 45), «Per a Waitz, no hi havia cap fonament per equiparar tipus físic i cultura que no fos una deducció a priori». Waitz va escriure una extensa obra, *Anthropologie der Naturvölker*, per desautoritzar el poligenisme i afirmar la «unitat psíquica de la humanitat» (Brunzl, 1996, p. 46). L'obra es considera precursora de *The Mind of Primitive Man* de Boas. De fet, contra l'extrem eurocentrisme de la ciència vuitcentista,

1 Aquesta mena de prejudicis lingüístics, indestruïbles del racisme, són difícils d'erradicar. El lingüista R. M. W. Dixon diu que un periodista australià li va preguntar: «Vol dir de debò que els aborígens tenen una llengua? Em pensava que només eren un grapat de gruny i gemecs» (Dixon, 1984, p. 63).

«Waitz no veia cap raó perquè les cultures no europees adoptessin l'estàndard de la “civilització europea”, especialment davant del “patiment inimaginable” provocat als *Naturvölker* [pobles naturals] quan se'ls exposava als “nostres estàndards culturals”» (citat per Brunzl, 1996, p. 46). Com Humboldt, Waitz veia la separació en diferents pobles com una afirmació de la comuna humanitat.

Bastian —que era el director del Museu Etnològic de Berlín el temps en què Boas hi va treballar—, al seu torn, «es va afegir als desitjos d'Alexander von Humboldt d'abastar la totalitat del cosmos mitjançant l'apreciació —fent-se ressò de Herder i Wilhelm von Humboldt— de cada poble individual com un moment de plenitud de la humanitat» (Brunzl, 1996, p. 48). D'aquí que, davant l'amenaça de l'expansió colonial i les seves conseqüències desastroses per a moltes cultures, fos un pioner a l'hora de crear consciència de la necessitat de preservar i documentar el màxim possible.

Amb la convicció que ni el racisme ni l'evolucionisme eren adequats per explicar els fets culturals, i que els intents de situar les societats en una classificació universal, ja fos en funció de la «raça» o de l'estadi evolutiu (de «salvatge» a «bàrbar» i finalment a «civilitzat», com la classificació de Morgan), eren erronis, Boas opta per la multiplicitat de cultures, cadascuna de les quals «seria una forma de vida integrada, encara que puguin basar-se en “diferents tradicions” i en “un diferent equilibri d'emoció i raó”» (Stocking, 1968, p. 229).

Una de les aportacions més constants i conegudes de Boas a l'estudi de les llengües és la idea que cal descriure-les en els seus propis termes, i no amb categories provinents d'altres llengües. En la introducció al seu *Handbook of American Indian Languages* (Boas, 1911, p. 81), explica que, per fer el llibre:

no s'ha fet cap intent de comparar les formes de les gramàtiques índies amb les gramàtiques de l'anglès, el llatí o ni tan sols entre elles; sinó que en cada cas els agrupaments psicològics que es donen depenen completament de la forma interna de cada llengua. En altres paraules, la gramàtica s'ha tractat com si un indi intel·ligent hagués desenvolupat les formes dels seu propi pensament a través d'una anàlisi de la seva pròpia forma de parla.

Ara bé, si cada llengua ha de ser descrita amb categories pròpies, en certa manera serà difícil establir comparacions amb altres, i per tant situar-les en una jerarquia. L'escola de Boas va canviar l'antropologia nord-americana (i en bona part, l'europea) i també la lingüística. I la idea que no hi havia cap fonament empíric sòlid per relacionar cultures i formes lingüístiques es va anar consolidant en l'àmbit acadèmic (o en una part, tenint en compte que encara arribaria el nazisme i els seus suports al món universitari amb idees com l'eugenèsia, la inferioritat racial, etc.). Edward Sapir, un dels més eminents lingüistes deixebles de Boas, escrivia fa poc més de cent anys aquesta afirmació que ha estat profusament citada:

Això vol dir que tots els intents de connectar tipus particulars de morfologia lingüística amb certes etapes correlacionades del desenvolupament cultural són vanes. Queda clar que aquestes correlacions són ximpleries. El *coup d'œil* més superficial

verifica el nostre argument teòric en aquest punt. Podem trobar tipus de llengua simples i complexos d'una quantitat indefinida de varietats a qualsevol nivell de desenvolupament cultural. Quan es tracta de la forma lingüística, Plató passeja amb el porcater macedoni i Confuci amb el caçador de cranis d'Assam. (Sapir, 1921, pp. 205-206)

Sapir constatava, com ja ho havia fet Boas, que la sofisticació tecnològica, la complexitat econòmica i social o l'organització política (per enumerar alguns dels paràmetres que se solen fer servir per avaluar en quin grau una societat és «avançada» o «endarrerida», «simple» o «complexa») no tenien cap relació amb la llengua, i que estadis molt diferents d'aquests paràmetres podien correspondre a comunitats que parlen la mateixa llengua i viceversa: societats amb llengües completament diferents es podien situar en un estadi cultural molt semblant. Amb la comparació final, Sapir sembla subratllar justament que una mateixa llengua pot estar a la boca (o a la ment) de qualsevol persona, independentment del seu prestigi intel·lectual. Filòsofs contra porcaters i «salvatges». El cas és que molt probablement el porcater macedoni i Plató parlaven varietats força properes, però Confuci i el caçador de caps d'Assam, no. La qual cosa permet pensar que Sapir no només diu que la mateixa llengua val per a l'intel·lectual i l'il·letrat, sinó que les diferents llengües «passegen» juntes, és a dir, són iguals. Com ho fa pensar també la seva irònica crítica a situar el tipus flexiu per damunt de la resta:

Un famós estudiós americà de la cultura i de la llengua va afirmar que, per molt estimables que fossin els parlants de les llengües aglutinants, era, malgrat tot, un crim que una dona flexiva es casés amb un home aglutinant. Evidentment, estaven en joc valors terriblement espirituals. Els defensors de les llengües «flexives» solen vanagloriar-se de les irracionalitats pròpies del llatí i del grec, excepte quan els convé d'emfatitzar-ne el caràcter profundament «lògic». Però la lògica sòbria del turc o del xinès els deixa freds. No tenen estómac per a les glorioses irracionalitats i les complexitats formals de moltes llengües «salvatges». Els sentimentals són gent difícil. (Sapir, 1921, p. 116)

Si podem atribuir a Sapir la idea que totes les llengües són iguals, o si més no, que totes són valuoses i interessants, de cap manera podem dir que les considerés totes igualment complexes. A *Language*, diverses vegades utilitza expressions com «Les paraules-radical poden aparèixer, i de fet ho fan, en llengües de totes menes, la majoria de les quals tenen un alt grau de complexitat» (p. 31), o «Les llengües algonquines són inusualment complexes i presenten molts problemes de detall encara no solucionats» (p. 69). La idea que hi ha llengües més complexes que altres s'hi dona per descomptada.

1.3 IQUALITARISME I EQUICOMPLEXITAT

Al començament d'un treball el títol del qual justament es pregunta si «totes les llengües són iguals», Lucy Weston-Taylor (2013, p. 1) cita diversos fragments de diferents lingüistes de prestigi que avalen l'igualitarisme lingüístic. En alguna d'aquestes citacions hi ha indicis d'identificació entre igualtat (en el sentit d'idèntic valor o idèntic estadi evolutiu) i complexitat. Així,

Barrutia (1967, pp. 23-24) afirma que «els lingüistes fa temps que defensen que no hi ha cap llengua que sigui ni més primitiva ni més complexa que una altra». I Benjamin Forston (2010, p. 4) diu que «Una de les conclusions centrals de la lingüística ha estat que totes les llengües, tant antigues com modernes, parlades tant per les societats “primitives” com per les “avançades”, són igualment complexes en la seva estructura», és a dir, que no hi ha llengües primitives ni avançades (però sí que hi ha societats «primitives» i «avançades») perquè totes són igualment complexes. Al seu torn, Juan Carlos Moreno Cabrera (2016, p. 165) diu que «si fem un estudi empíric sobre aquest assumpte, mai no podrem arribar a la conclusió que una llengua és més complexa que una altra».

La hipòtesi de l'equicomplexitat de les llengües s'enuncia d'una manera clara i explícita a mitjan segle xx. Charles Hockett (1958, pp. 180-181), per exemple, escriu:

És difícil mesurar-ho objectivament, però la impressió seria que la complexitat gramatical total de qualsevol llengua, tenint en compte tant la morfologia com la sintaxi, és si fa o no fa la mateixa. Això no és cap sorpresa, ja que totes les llengües han de fer tasques si fa o no fa igualment complexes, i el que no fa la morfologia ho ha de fer la sintaxi. (Hockett, 1958, pp. 180-181)

Però Hockett (que, per cert, va coincidir a Yale amb Sapir) no és el primer que escriu explícitament que totes les llengües tenen la mateixa complexitat. El 1954 Rulon S. Wells ja ho havia fet, però, com ell mateix explica en nota a peu de pàgina, es tractava d'una idea que el mateix Hockett li havia transmès el 1952:

De nou, es pot aïllar la complexitat d'una llengua en fonologia, en morfofonologia, en fonosintaxi, etc., però aquestes propietats aïllables s'ajusten de tal manera que la complexitat total és aproximadament la mateixa en totes les llengües. (Wells, 1954, p. 104)

Wells també parla d'igual complexitat, però és cert que aquesta mena d'afirmacions sembla voler demostrar un determinat concepte d'igualtat entre les llengües, que Hockett fa explícit: com que totes les llengües poden fer el mateix, podem dir que són equivalents, és a dir, iguals. I per aquesta raó, és previsible que siguin també igualment complexes, ja que semblaria que una determinada funció exigeix una determinada eina. Sigui com sigui, a partir d'aquí tant la idea d'una igual complexitat com de la igualtat en general entre les llengües —i sovint, si més no implícitament, identificant una cosa amb l'altra— es pot rastrejar en nombrosíssims treballs de lingüística, de diferents orientacions teòriques i més o menys especialització.²

Alhora, però, quan els lingüistes descriuen i comparen llengües, també és molt freqüent que facin servir les expressions «més complex» o «menys complex» referides a aspectes concrets: tal morfologia nominal és més complexa que tal altra, o tal inventari fonològic, o fenomen fonotàctic, o estructura sintàctica, o repertori pronominal... Com que aquestes diferències par-

2 Joseph i Newmeyer (2012, pp. 348-349) en citen uns quants exemples, sempre de l'àmbit acadèmic anglosaxó, però se'n poden trobar arreu.

cials de complexitat semblen evidents per a tothom, i en molts casos són quantificables (i per tant, situables en una escala), des del començament es postula que la igualtat rau en la complexitat global de les llengües, no en les complexitats parcials. D'aquí l'enginyosa idea que el que no fa la morfologia ho fa la sintaxi, però totes fan el mateix: la complexitat es compensa, s'equilibra. Hurford (2012, p. 379) ho explica així:

És indiscutible, per exemple, que la morfologia de les llengües xineses, en la mesura que no tenen gens de morfologia, és menys complexa que la de les llengües aglutinants, com ara les llengües turques o les bantus. Els sistemes de casos del llatí, el rus o l'alemany són més complexos que qualsevol cosa semblant en anglès, i els nens d'aquestes comunitats triguen més temps a adquirir-los. Aquí se sol esmentar la idea de la complexitat compensada en altres llocs del sistema global.

La idea que la complexitat global de les llengües és equivalent perquè les diferents complexitats parcials es compensen té una llarga trajectòria i molt pedigree, perquè l'han expressat lingüistes de la talla de Jakobson, Martinet o, com hem vist, Hockett. També l'escola chomskyana ho ha sostingut sovint, per bé que Chomsky personalment, si més no segons Joseph i Newmeyer (2012, p. 356), mai no hagi afirmat explícitament que totes les llengües tinguin la mateixa complexitat.

2. LA COMPLEXITAT REVISADA

De sobte, però, des de la lingüística comencen a sorgir veus que trenquen el suposat consens entorn de la igual complexitat de totes les llengües. Els primers que —al marge de posicions supremacistes i xovinistes, que sempre n'hi ha hagut, també entre lingüistes— qüestionen l'equicomplexitat, ho fan més aviat des de la sociolingüística i l'antropologia lingüística. Per començar, l'axioma «totes les llengües són iguals» fa referència, evidentment, als sistemes en si, no pas al context en què funcionen, a la seva ecologia. És evident que des del punt de vista demogràfic, polític, jurídic, social o econòmic l'anglès no és igual que el tukano. La qüestió és si aquestes condicions diferents poden tenir algun pes en la gramàtica i en el canvi lingüístic. És a dir, es ressuscita la pregunta de si hi ha alguna relació entre els trets estructurals d'una llengua i l'ecosistema en què es desenvolupa. Reprendrem aquesta qüestió més endavant, però primer cal preguntar-se de quina manera podem determinar si totes les llengües són igualment complexes, per la qual cosa cal poder-ne mesurar el grau de complexitat.

2.1 MÈTRQUES DEL GRAU DE COMPLEXITAT DE LES LLENGÜES

El gran problema de la hipòtesi de l'equicomplexitat (i del seu contrari) és que, perquè sigui falsable, ha de comptar amb una mètrica. No podem afirmar o negar el diferencial de complexitat d'una manera objectiva si no la podem comparar mitjançant una mesura comuna. I aquesta és, naturalment, la preocupació fonamental dels autors que han plantejat la qüestió: com mesurem la complexitat entre llengües? És possible aplicar una escala quantitativa comuna a fenòmens que semblen tan diferents entre si? Moltes de les diferències entre les llengües

no són més aviat de tipus purament qualitatiu? Què és més complex, tenir flexió verbal o vuit tons? El gènere o les marques de cas? O fins i tot, en aspectes més equiparables: és més complex l'ordre de constituents OV o VO?

D'entrada, diversos autors distingeixen entre complexitat absoluta i complexitat relativa (Miestamo, 2008, p. 24 i ss.). L'absoluta pretén mesurar la complexitat que té una llengua en si, com a sistema; la relativa, en canvi, mesura la complexitat en funció dels usuaris. La complexitat relativa es podria calcular en funció o bé de la dificultat d'adquisició (les criatures necessiten més temps de mitjana per adquirir la llengua A que la llengua B com a primera llengua?), o bé del cost del processament (el cervell dels parlants de la llengua A necessita globalment més energia que el dels parlants de la llengua B?). La mesura de l'aprenentatge com a adult és (encara) més complicada, perquè tot parlant té ja una llengua adquirida, de manera que el cost o la dificultat d'aprendre'n una altra estan totalment relacionats amb la llengua inicial. D'altra banda, cal precisar si parlem només de dificultat de producció, o també de comprensió: el que pot ser més complex de produir pot resultar més fàcil de comprendre. I sempre trobarem diferències substancials entre diferents individus.

Quant a les propostes de mesura de la complexitat absoluta, n'hi ha de diverses. Juola (2008) o Newmeyer i Preston (2014) en discuteixen algunes; Bentz et al. (2016) apliquen diferents mesures de complexitat morfològica per tal de comparar-ne els resultats i comprovar-ne el grau de convergència. En primer lloc, quantifiquen els trets morfològics sobre la base de la informació continguda en el *World Atlas of Language Structures*. Després utilitzen quatre mesures automàtiques basades en corpus. L'estudi conclou que: «Els resultats globals suggereixen que diferents mesures basades en corpus són altament coherents a l'hora de classificar les llengües segons la complexitat morfològica. A més, les mesures basades en judicis de tipòlegs experts també convergeixen cap a rànquings similars si es disposa de prou informació específica de la llengua» (Bentz et al., 2016, p. 9).

Altres autors assenyalen determinats paràmetres estructurals que reflectirien clarament graus de complexitat. McWorther (2007), per exemple, proposa tres dimensions que es poden quantificar i comparar interlingüísticament: la sobreespecificació, l'elaboració estructural i la irregularitat. Un exemple de sobreespecificació en una llengua: el verb en kikongo té més marques temporals i aspectuals que el verb en japonès, i per tant està més especificat. Un exemple d'elaboració estructural: la mida dels inventaris fonemàtics, o el nombre de classes nominals. Un exemple d'irregularitat: el plural en àrab presenta més variació morfemàtica que el del basc, que és molt regular, o el verb albanès té molta més supleció que el català.

Al seu torn, Peter Trudgill (2011) en proposa quatre: redundància sintagmàtica, nombre de categories morfològiques, irregularitat i opacitat. Un exemple de redundància sintagmàtica: la concordança de gènere obligatòria en tots els elements d'un sintagma és més complexa que l'absència de concordança, o que la concordança només en els determinants. Un exemple de més categories morfològiques: els demostratius en malgaix tenen set graus, cadascun dels quals distingeix si l'objecte assenyalat és o no a la vista, mitjançant diferents morfemes; per tant, el sistema de demostratius té més categories morfològiques en malgaix que en francès. Un exem-

ple d'opacitat: les marques de cas en estonià són més opaques que en finès, perquè en aquesta llengua els morfemes són clarament segmentables, mentre que en estonià no.

Aquesta mena de propostes resulten molt productives a l'hora de mesurar complexitats en llengües genèticament i/o tipològicament pròximes. McWhorter (2007) ho aplica a cinc llengües que, segons la seva mètrica, presenten indicis clars de menor complexitat que d'altres de la mateixa família: anglès en el context de les germàniques, xinès mandarí en el de les síniques, persa en el de les indoiràniques, els àrabs col·loquials respecte de l'àrab clàssic i el malai respecte de les llengües de «tipus indonesi» (2007, p. 199). Totes aquestes llengües tenen una cosa en comú que les diferencia: han esdevingut la segona llengua de grans segments de població. Per això, més enllà de la fiabilitat i la precisió per mesurar graus de diversitat, el més interessant és l'intent d'explicar per què això passa. Tornem a la sociolingüística.

2.2 FACTORS SOCIALS DE COMPLEXIFICACIÓ LINGÜÍSTICA

La idea que l'expansió d'una llengua n'afecta l'estructura no és nova. Segons James McElvenny (2020), ja Schleicher afirmava que el que ell anomenava «decadència» d'una llengua és proporcional a la implicació dels seus parlants en la història mundial, i hi posava l'exemple de l'anglès, que havia perdut gairebé tota la morfologia flexiva, havia «degenerat», perquè s'havia escampat pel món. És a dir, l'ús d'una llengua per parlants que l'aprenen d'adults és un factor de simplificació, que Schleicher interpreta com a degeneració.

En un sentit molt menys vague, Roman Jakobson, ja el 1929, en sintonia amb la idea de Schleicher, llança la hipòtesi que un factor extern, sociopolític, pot modificar la llengua: «No és rar observar que la tendència a simplificar el sistema fonològic augmenta a mesura que creix el radi d'ús d'un dialecte, amb una major heterogeneïtat d'individus que parlen la llengua generalitzada» (citada per Joseph & Newmeyer, 2012, p. 357). Jakobson parla explícitament de «simplificar», per bé que, com que es refereix a una determinada àrea de la llengua —el sistema fonològic—, l'afirmació no és incompatible amb la idea de l'equicomplexitat global.

La principal dificultat de la teoria de l'equilibri de complexitat, segons la qual quan en una llengua un determinat aspecte queda simplificat, un altre es fa més complex, és explicar, des d'una perspectiva diacrònica, la restauració d'un reequilibri constant a través del canvi lingüístic. Per exemple, sabem que l'anglès tenia marques de gènere i ara ja no en té: aquesta «simplificació», segons la hipòtesi de l'equilibri, hauria hagut d'implacar una complexificació en un altre tret. Però quin? I per quin mecanisme compensatori això hauria de passar? Què és el que el gènere ha deixat de fer i que, per tant, ho haurà de fer un altre aspecte de la gramàtica?

Sembla clar que el gènere és un tret gramatical no imprescindible per a la plena funcionalitat d'una llengua, ja que la majoria de llengües del món no en tenen. Hi ha trets, com ara la clusivitat, que són prescindibles, però és evident que tenen una funció semàntica clara: distingir si en una primera persona no singular hi ha inclòs el destinatari o no. En aquest cas es podria suposar que, si desapareix la distinció morfològica inclusiu-exclusiu, els parlants faran servir recursos sintàctics o lèxics per expressar-la. En canvi, el gènere en llengües indoeuropees, per

exemple, quina funció fa? Distingir el sexe? Per això no caldria la concordança, i la morfologia de gènere només hauria d'afectar els lexemes per als quals el sexe és pertinent. De fet, per distingir sexes, les llengües romàniques se serveixen sovint d'altres mecanismes que no tenen a veure amb la flexió de gènere (diferents arrels lèxiques, com «home-dona»; recursos lèxics com «pantera mascle-pantera femella»). Per tant, sembla que es tracta d'un tret que podria desaparèixer tranquil·lament d'una llengua sense que s'hagi de compensar aquesta manca de complexitat enlloc. No seria un cas d'«el que no fa la morfologia ho ha de fer la sintaxi».

Per a McWhorter (2001, p. 129), per exemple, la suposició de l'equilibri de complexitat no està fonamentada:

Al contrari, hi ha un indicatiu que parla específicament en contra d'aquesta suposició, la font mateixa de gran part de la complexitat d'una gramàtica. Molts dels trets que es troben habitualment en les gramàtiques són el producte d'un tipus d'evolució gradual que treballa força independentment de la necessitat comunicativa i que s'ha de considerar acreixement casual.

En aquest mateix sentit apunta Daniel Nettle (2012, p. 1829) en un estudi sobre la correlació entre determinades variables lingüístiques i la mida de les poblacions:

Atès que el conjunt de significats possibles és il·limitat en totes les llengües, és necessàriament igual de gran en totes. No obstant això, la igualtat global de missatges potencials no vol dir que els diferents mitjans amb què es codifiquen els missatges siguin igualment complexos en totes les llengües.

Aquests plantejaments posen sobre la taula una qüestió que queda fora de les intencions d'aquest article, però que val la pena enunciar: quins són els elements imprescindibles mínims d'una llengua natural humana? És clar que el gènere no és a la llista. El que interessa aquí és que molt sovint per explicar fenòmens de simplificació s'assenyala un factor que té a veure amb la situació sociolingüística: l'extensió de la comunitat de parlants. Es podria pensar que, si aquest factor simplifica el sistema fonològic, potser també simplifica altres aspectes de la gramàtica.

La correlació entre la mida de la comunitat de parlants i l'estructura de la llengua l'assenyalen diversos autors, com ara Dixon (2010, p. 21): «Les llengües parlades per tots els membres d'un gran grup sociopolític (com ara una nació, o un estat en un país com l'Índia) tendeixen a tenir globalment menys complexitat gramatical». Nettle (2012, p. 1835) també hi està d'acord:

Els indicis revisats en aquest article mostren que hi ha correlacions entre l'escala social (mesurada segons la mida de la població de parlants) i diferents tipus de complexitat en les llengües humanes. Les llengües de comunitats petites tendeixen a tenir inventaris fonològics més petits, paraules més llargues i una complexitat morfològica més gran que les llengües parlades en comunitats més grans.

És el que semblaven assenyalar Jakobson i Schleicher, citats més amunt, en el sentit que una llengua amb una comunitat de parlants molt gran és molt probablement el resultat d'una expansió deguda a factors sociopolítics: dominació política, prestigi social, poder econòmic...

és a dir, a una «internacionalització». De fet, McWhorter (2007, p. 5) afirma que l'adquisició d'una llengua com a L2 per part de parlants adults en provoca la simplificació:

Allà on aquesta complexitat s'abreuja radicalment en conjunt i no de manera dispersa, local, la causa n'és, no només de vegades, sinó sempre, una situació sociohistòrica en la qual l'adquisició de la llengua no autòctona s'havia estès prou perquè la gramàtica es transmetés a les noves generacions en una forma significativament simplificada.

Sempre? Segons Trudgill (2011, p. 32), «Seria clarament un error suggerir que el contacte lingüístic provoca o bé simplificació, com afirmen els sociolingüistes i altres, o bé complexificació, com afirmen els tipòlegs. Clarament provoca ambdues coses». La simplificació es produiria, segons aquest autor, quan, en efecte, hi ha situacions d'adquisició per part d'adults, especialment en contacte breu, mentre que la complexificació és més probable en situacions de contacte a llarg termini que comporten bilingüisme infantil, per exemple en àrees lingüístiques com la dels Balcans (Trudgill, 2011, p. 34).

En situacions simplificadores, McWhorter proposa una classificació en nou tipus resultants de contacte, que són la conseqüència de segmentar en tres estadis de simplificació el que molt probablement sigui més aviat un continu («sense simplificació», «certa simplificació en tots els àmbits» i «simplificació extrema en tots els àmbits») i aplicar-los a tres plans de llengua: «només lèxic», «lèxic i sintaxi» i «lèxic, sintaxi, morfologia, fonologia». A les posicions d'extrema simplificació lèxica hi hauria el crioll hawaïà o el chinook; a la lèxica i sintàctica, la majoria de criolls, i a la general, el saramaca o el tok pisin. Al contrari, el contacte sense simplificació estaria representat per l'alemany i el finès (només manlleus lèxics), el romanès (influència lèxica i sintàctica) i la media llengua (tots els plans).

En resum, Trudgill (2011, pp. 101 i 104) exposa els factors extralingüístics que, al seu parer, provocarien simplificació (i els contraris, complexificació):

La simplificació lingüística, suggereixo, és més probable que es produeixi en comunitats amb un intens contacte (del tipus de llinar postcrític), inestabilitat social i mida gran. [...] però sembla que hem trobat un quart paràmetre social addicional que cal afegir a la nostra llista de factors que poden estar implicats en la producció de diferents tipus d'estructures lingüístiques: xarxes socials denses *versus* difuses.

Per tant, les llengües més complexes serien les de comunitats lingüístiques petites, molt cohesionades, històricament estables i amb poc o gens contacte interlingüístic. I per tant, les més simples correspondrien a grans comunitats amb molt contacte amb altres llengües i poca cohesió interna. Però la clau simplificadora no seria tant la mida de la comunitat com l'existència de molts parlants de L2, és a dir, la transmissió. L'aprenentatge adult, que filtraria els aspectes més complexos de la llengua, n'aniria transmetent una versió més simplificada. Aquesta situació hauria de provocar simplificació extrema en el cas que aquesta transmissió irregular fos radical, com en el cas de les llengües criolles.

2.3 LES LLENGÜES CRIOLLES, UN CAS RADICAL DE SIMPLIFICACIÓ?

Si tenim en compte la singularitat dels ecosistemes en què sorgeixen, no és estrany que la discussió sobre la simplificació lingüística tingui una especial virulència en l'àmbit de la criol·lística. John McWhorter, per exemple, va publicar l'any 2001 un article amb un títol força provocatiu: «Les gramàtiques més simples del món són gramàtiques criolles» (McWhorter, 2001). En el mateix número on l'article va aparèixer, a la revista *Linguistic Typology*, diversos lingüistes comenten les tesis de l'autor. Un dels comentaris és de Peter Trudgill, que recorda que ja l'any 1983, en parlar de la dificultat relativa de l'aprenentatge d'una llengua per part d'adults, havia escrit:

Tanmateix, crec que és legítim suggerir que algunes llengües són realment més fàcils d'aprendre per als adults, en un sentit absolut, que d'altres. Si a algú se li donés un mes per aprendre l'idioma que escollís, crec que seleccionaria el noruec i no pas el feroès, l'espanyol i no pas el llatí, i l'sranan i no pas l'anglès. (Trudgill, 2001, p. 371)

Al seu article, McWhorter sosté que els criolls són globalment més simples que les llengües lexificadores a partir de les quals s'han format. La causa d'aquesta simplificació no estaria en cap mena d'especificitat dels seus parlants, sinó en la seva història sociolingüística. Com a llengües formades en una situació d'excepció, els criolls serien les llengües naturals menys complexes. El cor de la discussió, però, rau en les hipòtesis sobre l'origen de les llengües criolles. McWhorter dona suport a la hipòtesi clàssica segons la qual un crioll sorgeix d'un pidgin (i que altres autors qüestionen). De manera que la gramàtica del crioll, en partir d'un pidgin, es veuria despullada de la complexitat pròpia tant de la llengua o llengües lexificadores com de les llengües substrat:

Els creadors del crioll, en crear el pidgin que més tard es convertiria en crioll, tendien fortament a defugir els trets de les seves llengües natives que eren incidentals per a la comunicació bàsica i, per tant, aquests trets eren absents de les llengües naturals en què es van transformar els pidgins. (McWhorter, 2001, p. 126)

Aquesta circumstància original, el sorgiment a partir d'un trencament en la transmissió i, en conseqüència, d'una forma simplificada de comunicació lingüística com és el pidgin, seria la raó per la qual els criolls es poden considerar un tipus singular, un grup específic de llengües, sincrònicament distingibles de la resta.³ Hi hauria, doncs, un prototip crioll, que McWhorter caracteritza com aquella llengua que manca de tres trets alhora: flexió, to i lexicalització.⁴ Aquestes mancances indicarien menor complexitat global de certes llengües.

Tanmateix, diferents estudiosos posen en qüestió que les llengües criolles suposin una radical simplificació, i per tant, que es puguin considerar llengües menys complexes que la resta. Com

3 La hipòtesi de l'excepcionalisme crioll, fortament contestada per lingüistes com Salikoko Mufwene o Michel DeGraff. Per a una exposició del debat (des del punt de vista d'aquesta teoria), vegeu McWhorter (2018).

4 McWhorter precisa que molts criolls compten amb algun d'aquests trets en general, però no en la forma específica a què fa referència amb la seva hipòtesi. Per exemple, tot i que hi ha criolls amb to, aquest no funciona com a morfema distintiu lèxic o amb funció gramatical (McWhorter, 2018, pp. 21-27).

dèiem, segons la teoria clàssica, es produeix un trencament de la transmissió i l'emergència d'un pidgin a partir del qual sorgiria el crioll per nativització. Els pidgins només tenen parlants adults, de manera que si aquest és el factor simplificador, l'efecte quedaria clarament amplificat. Quan el pidgin es nativitza, és a dir, es transmet com a llengua inicial, els parlants transformen aquesta forma bàsica i, es podria dir, prelingüística, en una llengua. Pel camí s'han perdut, però, moltes de les complexitats de les llengües a partir de les quals s'ha format primer el pidgin i després el crioll. La qual cosa no vol dir que s'hagin perdut totes (com semblava postular la teoria del bioprograma de Derek Bickerton, 1984). Tot crioll té trets atribuïbles a les llengües lexificadores i a les llengües substrat.

Ara bé, si es qüestiona la premissa inicial, és a dir, la condició d'una transmissió interrompuda, aleshores la simplificació perd suport. Especialistes com Salikoko Mufwene, Michel DeGraff o Enoch Aboh consideren que no es pot parlar de diferent complexitat en els criolls, precisament perquè impugnen la premissa del trencament de transmissió. Així, segons Aboh i DeGraff (2016, p. 415):

Un cop analitzats els criolls de manera holística, tenint en compte molt més que els quatre patrons aïllats escollits arbitràriament per McWhorter, es fa dubtós que hi hagi hagut mai un pidgin sense estructura en la seva història, especialment un de tan reduït que hauria bloquejat massivament la transmissió de característiques de les llengües en contacte amb el crioll emergent.

En aquest treball, els autors argumenten que més que simplificació, el que es produeix és reestructuració, de manera que hi ha fenòmens de simplificació però també el que anomenen complexificació local: «Subratllem el “local” a “complexitat local” aquí (i, en altres llocs, a “simplicitat local”) per destacar el nostre escepticisme envers diverses afirmacions que certes llengües poden ser *in toto* més (o menys) complexes que altres» (Aboh & DeGraff, 2016, nota 6). Al seu torn, Mufwene tampoc no dona crèdit a la hipòtesi de la simplificació: «la pèrdua o la reducció de flexió en crioll no equival a una pèrdua o reducció de la complexitat sistèmica, que també es pot considerar dinàmicament, des de la perspectiva de com interactuen els diferents constituents i les regles entre si» (Mufwene, 2009, p. 388). Així doncs, ni tan sols en llengües que, segons alguns, representen casos extrems de simplicitat, hi ha un acord general pel que fa a la qüestió de l'equicomplexitat. En el que sí que hi ha consens és que les llengües criolles (més simples o no, tipològicament singulars o no) són llengües naturals i no protollengües o llengües en un grau d'evolució anterior a la resta.

3. CONCLUSIÓ: LA MIDA DE LA COMPLEXITAT IMPORTA?

La tendència històrica a jerarquitzar les llengües, a considerar-ne unes millors que les altres, és evident i, malgrat que la lingüística i l'antropologia fa més d'un segle que afirmen que no hi ha cap raó sòlida per fer-ho i que la jerarquia es basa en prejudicis extralingüístics, no és difícil trobar-ne manifestacions ben contemporànies i populars. En aquest text hem fet un ràpid repàs històric sobre l'opinió de la ciència al respecte, no només per veure'n l'evolució, sinó també per subratllar fins a quin punt les mentalitats hegemòniques poden influir en la ciència, per

més objectiva i lliure d'influències ideològiques que es vulgui veure a si mateixa. Hem constatat també que tant des de la perspectiva de la jerarquització com de l'igualitarisme, s'ha vinculat sovint el valor de les llengües amb la seva complexitat. Per això creiem important reflexionar sobre aquesta relació, ja que les darreres dècades ha crescut exponencialment la bibliografia que estudia la complexitat lingüística i que proposa que no totes les llengües són igualment complexes, cosa que podria induir a recuperar la idea d'una jerarquia de valor.

De moment, les interessants aportacions d'aquests estudis no són concloents. En primer lloc, perquè les mètriques proposades són controvertides. Els avenços en lingüística computacional potser arribaran a solucions més globalment acceptables. De moment, però, tenen nombroses crítiques. Carmen [Conti \(2010\)](#), per exemple, creu que avaluar la complexitat mesurant la quantitat i la longitud dels algoritmes necessaris per produir una llengua (una de les línies de recerca computacionals) no és possible. També afirma que l'atribució de més complexitat a la flexió és un prejudici fill de la teoria dels estadis de la llengua del segle XIX. Un avaluador anònim del present article fa notar que en les mètriques de [Bentz et al. \(2016\)](#) o de [Juola \(2008\)](#) esmentades, «l'objecte la complexitat del qual s'avalua és una cadena de símbols», una manera reduccionista d'entendre el llenguatge humà. Finalment, que ni tan sols en l'àmbit de la criol·lística hi hagi acord sobre la complexitat és un símptoma clar que, per més taxatives que siguin algunes afirmacions dels especialistes, la pregunta sobre si les llengües són igualment complexes no està resposta.

Encara més: ni que s'arribi a una mètrica fiable i consistent de la complexitat gramatical, el mateix Juola situa la qüestió en un context de complexitat més ampli. La complexitat en les llengües no es limita a la seva complexitat gramatical. Hi ha altres àmbits, no dependents de l'estructura gramatical, com el conceptual o el pragmàtic:

La informació rellevant d'un text es pot desglossar en quatre grans categories: la complexitat de la idea o idees que transmet, la complexitat de l'estil de l'autor, la complexitat exigida per la llengua en què escriu l'autor i la informació omesa perquè l'autor i el seu públic la comparteixen. ([Juola, 2008, p. 93](#))

Podem, doncs, tornar a Sapir: la mateixa matriu gramatical i (en bona part) lèxica pot produir des de les expressions més quotidianes i rutinàries fins a discursos d'alta filosofia o obres d'art exquisides, de manera que la complexitat gramatical, des d'un punt de vista antropològic, pot ser força irrellevant. Amb la llengua totes les cultures fem coses que conformen un ventall amplíssim. Algunes d'aquestes coses tenen un gran prestigi social —la literatura, els discursos religiosos, la ciència— i altres gens ni mica —les anomenades expressions vulgars, la pornografia—, i encara sovint aquest prestigi canvia molt ràpidament (només cal pensar en la cançó popular). Però les fem, bàsicament, amb la mateixa gramàtica.

D'altra banda, o més aviat per aquesta mateixa raó, acceptar que hi pot haver llengües més complexes que altres no vol dir necessàriament situar-les en una jerarquia de valor. Aquesta és, al nostre entendre, la conclusió fonamental. En aquest sentit, el consens sobre la inexistència de llengües primitives, és a dir, de llengües que estarien en un estadi evolutiu anterior a la resta, com una mena de fòssils de com era el llenguatge humà en formació, o el llenguatge

d'homínids previs, continua ferm, com el mateix McWhorter, clarament contrari a la hipòtesi de l'equicomplexitat, deixa clar:

espero que el lector rebi aquest llibre com una declaració adreçada a una comunitat acadèmica dins la qual la consciència que no hi ha llengües «primitives» està confirmada des de fa temps i que es considera una hipòtesi en la qual no cal insistir. Espero que el lector estigui obert a la possibilitat que aquest supòsit no sigui incompatible amb la tesi d'una complexitat gradual. (McWhorter, 2007, p. 52)

Des d'aquesta perspectiva, si acceptem que hi ha diferències de complexitat en les llengües, hem de suposar que hi ha un llindar mínim, i que totes les llengües naturals s'hi situen per sobre. Si un determinat llenguatge se situés per sota, ja no podríem parlar de llengua sinó de protollengua, de pidgin, de sistema comunicatiu artificial o del que Gil (2005) anomena una llengua IMA (Isolada-Monocategòrica-Associacional). Aquesta és l'anomenada per Weston-Taylor (2013, p. 56) hipòtesi de mínims, que atribueix a Gil (2009). També podríem suposar que hi deu haver un llindar màxim, fixat per la limitada capacitat humana de processament lingüístic (per bé que no necessàriament ha d'existir una llengua natural que exigeixi aquesta màxima capacitat als seus parlants). Però el que importa si volem associar complexitat amb desigualtat, és determinar quins són els criteris d'eficiència per situar les llengües en una escala de millor a pitjor.

Hem vist que, amb excepcions, se sol considerar que com més complexa és una llengua, millor: «Se suposa que les llengües més senzilles o menys complexes serien més a prop de les llengües primitives, no desenvolupades, i les llengües més complexes serien les més avançades o desenvolupades» (Moreno Cabrera, 2013, p. 212). En el mateix sentit s'expressa Gil (2001, p. 326):

Sembla que algunes persones creuen que si es demostrés que una llengua és més complexa que una altra, se'n deduiria que aquesta darrera llengua és d'alguna manera inferior, cosa que implicaria que els parlants d'aquesta llengua són inferiors, i a partir d'aquí només hi ha un petit pas fins a la neteja ètnica.

Ara bé, justament si els condicionants sociolingüístics exposats per Trudgill són certs, les llengües més complexes del món són les parlades per petits grups cohesionats i isolats, cosa que sovint coincideix amb societats amb una estratificació social baixa, organització política considerablement horitzontal, divisió del treball bàsica i tecnologia rudimentària. Justament els grups més estigmatitzats, tradicionalment titllats d'incivilitzats, salvatges i/o primitius. Encara més, segons Trudgill (2020), les dinàmiques sociolingüístiques anteriors al neolític devien propiciar la proliferació d'aquesta mena d'entorn, de manera que podríem suposar que les llengües més complexes —les millors, segons el prejudici denunciat per Moreno Cabrera i per Gil— eren les paleolítiques.

Al capdavall, doncs, si volem establir una jerarquia de valor de les llengües, haurem de fixar uns criteris. Si la complexitat és el criteri establert, ens trobem que els estàndards de les grans llengües contemporànies com l'anglès, el xinès, el persa o el malai estarien força avall, mentre que llengües greument amenaçades, parlades per pobles tan sovint menyspreats i estigmatit-

zats, com el jarawara o el tlingit, estarien molt més amunt de l'escala. Situar les llengües en una jerarquia segons la seva complexitat sempre tindrà una base ideològica extralingüística. És ben sabut que els criolls s'han considerat sovint senzillament parles corruptes, males versions de les seves lexificadores, i s'han associat sovint al racisme, mentre alhora es lloava la suposada simplicitat gramatical de l'anglès i s'atribuïa a aquesta senzillesa la seva ràpida expansió mundial. D'aquí que el debat sobre la seva suposada simplicitat sovint s'hagi enrarit amb pressupòsits aliens a la lingüística. La hipòtesi segons la qual els criolls serien les llengües més senzilles i que constituïrien un tipus especial s'ha interpretat a vegades com un menyspreu cap als seus parlants, com una posició colonialista, o com a mínim neoschleicheriana, com l'anomena DeGraff (2001). L'acusació no sembla que hagi de tenir gaire fonament si resulta que, segons la hipòtesi que qüestiona l'equicomplexitat, no hi ha cap relació entre llengües més o menys complexes i poblacions més o menys estigmatitzades o colonitzades. Els criolls serien més simples que l'anglès, i aquest més simple que l'alemany, i l'alemany més que el navaho. Però totes i cadascuna d'aquestes llengües naturals en són exemplars perfectament funcionals.

De fet, qualsevol escala quantitativa que permeti ordenar les llengües de més a menys pot ser aprofitada de manera esbiaixada. Es pot valorar com a positiva la màxima complexitat perquè se li atribueixen més recursos; o la mínima perquè se li atribueix més eficiència. O fins i tot un terme mig, perquè es valoraria l'equilibri entre capacitat i eficiència. Es faci com es faci, molt probablement hi intervindrà l'etnocentrisme: la pròpia llengua, o més ben dit, la llengua de qui mana, sempre és la millor. I aquest prejudici no és en absolut exclusiu de persones no formades en lingüística.

El que sembla clar és que complexitat no és sinònim de superioritat. «Cal separar una cosa de l'altra, com Boas va intentar fer» (Joseph & Newmeyer, 2012, p. 352). Al capdavant, si totes les llengües naturals humanes aconsegueixen la seva funció, que és vehicular tota i qualsevol experiència humana, aleshores són totes iguals, al marge de la seva complexitat: «És perfectament possible afirmar que totes les llengües tenen el mateix potencial expressiu, encara que no necessàriament siguin igualment complexes» (Parkvall, 2008, p. 268).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Aboh, Enoch, & DeGraff, Michel (2016). A Null Theory of Creole Formation Based on Universal Grammar. Dins Ian Roberts (Ed.), *The Oxford Handbook of Universal Grammar* (pp. 401-158). Oxford University Press.
- Barrutia, Richard (1967). Dispelling the Myth. *The Modern Language Journal*, 51(1), 23-28.
- Bentz, Christian; Ruzsics, Tatyana; Koplenig, Alexander, & Samardžić, Tanja (2016). A Comparison Between Morphological Complexity Measures: Typological Data vs. Language Corpora. Dins *Proceedings of the Workshop on Computational Linguistics for Linguistic Complexity (CL4LC) at the 26th International Conference on Computational Linguistics (COLING 2016)* (pp. 142-153). The COLING 2016 Organizing Committee.
- Bickerton, Derek (1984). The language bioprogram hypothesis. *Behavioral and Brain Sciences*, 7(2), 173-188.

- Boas, Franz (1897). Review of Paul Ehrenreich, *Anthropologische Studien ueber die Ureinwohner Brasiliens*. *Science*, 6 (December 10), 880-883.
- Boas, Franz (1911). *Handbook of American Indian Languages* (Vol. 1). Bureau of American Ethnology.
- Broca, Paul (1860). *Recherches sur l'hybridité animale en général et sur l'hybridité humaine en particulier : considérées dans leurs rapports avec la question de la pluralité des espèces humaines*. J. Claye.
- Brunzl, Matti (1996). Franz Boas and the Humboldtian Tradition: From Volksgeist and Nationalcharakter to an Anthropological Concept of Culture. Dins George W. Stocking (Ed.), *Volksgeist as Method and Ethic: Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition* (pp. 17-78). University of Wisconsin Press.
- Chabrolle-Cerretini, Anne-Marie, & Iglésias, Narcís (2021). Una Europa de les llengües al Renaixement. Dins Joachim du Bellay, *La defensa i il·lustració de la llengua francesa* (pp. 7-66), (Narcís Iglésias, Trad.). Afers.
- Conti Jiménez, Carmen (2010). La teoría de los estadios de la lengua y la gradación de la complejidad lingüística. *RSEL*, 41(2), 4-24.
- Davies, Anna Morpurgo (1994). La linguistica dell'Ottocento. Dins Giulio C. Lepschy (Ed.), *Storia della linguistica* (pp. 11-399). Il Mulino.
- Darwin, Charles (1871). *The descent of man, and selection in relation to sex*. John Murray.
- DeGraff, Michel (2001). On the origin of creoles: A Cartesian critique of Neo-Darwinian linguistics. *Linguistic Typology*, 5(2/3), 213-310.
- Dixon, Robert M. W. (1984). *Searching for Aboriginal Languages: Memoirs of a Field Worker*. University of Queensland Press.
- Dixon, Robert M. W. (2010). *Basic Linguistic Theory, vol. 1: Methodology*. Oxford University Press.
- Forston, Benjamin W. (2010). *Indo-European Language and Culture: An Introduction*. Blackwell.
- Gil, David (2001). Creoles, Complexity, and Riau Indonesian. *Linguistic Typology*, 5(2/3), 325-371.
- Gil, David (2005). Isolating-Monocategorical-Associational Language. Dins H. Cohen & C. Levebvre (Eds.), *Handbook of Categorization in Cognitive Science* (pp. 347-379). Elsevier Science & Technology. <https://doi.org/10.1016/B978-008044612-7/50070-6>
- Gil, David (2009). How Much Grammar Does It Take to Sail a Boat. Dins G. Sampson, D. Gil & P. Trudgill, *Language Complexity as an Evolving Variable* (pp. 19-33). Oxford University Press.
- Hockett, Charles (1958). *A course in modern linguistics*. McMillan.
- Hurford, James R. (2012). *The Origins of Grammar*. Oxford University Press.
- Joseph, John E., & Newmeyer, Frederick J. (2012). All Languages Are Equally Complex: The rise and fall of a consensus, *Historiographia Linguistica*, 39(2), 341-368.
- Juola, Patrick (2008). Assessing linguistic complexity. Dins M. Miestamo, K. Sinnemäki & F. Karlsson (Eds.), *Language Complexity: Typology, contact, change* (pp. 89-108). John Benjamins.
- Kilarski, Marcin, & Dziubalska-Kolaczyk, Katarzyna (2012). On extremes in linguistic complexity: Phonetic accounts of Iroquoian, Polynesian and Khoesan. *Historiographia Linguistica*, 39(2), 279-303. <https://doi.org/10.1075/hl.39.2-3.05kil>

- Koerner, Ernst Frideryk Konrad (1995). History of Typology and Language Classification. Dins E. F. K. Koerner & R. E. Asher (Eds.), *Concise History of the Language Sciences* (pp. 211-217). Pergamon.
- McElvenny, James (2020). Schleicher's morphology and Steinthal's Völkerpsychologie [Podcast]. Dins *History and Philosophy of the Language Sciences* (Episode 6). <https://hiphilangsci.net>
- McWhorter, John (2001). The world's simplest grammars are creole grammars. *Linguistic Typology*, 5, 125-166.
- McWhorter, John (2007). *Language Interrupted: Signs of Non-native Acquisition in Standard Language Grammars*. Oxford University Press.
- McWhorter, John (2018). *The Creole Debate*. Cambridge University Press.
- Miestamo, Matti (2008). Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective. Dins Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki, & Fred Karlsson (Eds.), *Language Complexity: Typology, contact, change* (pp. 23-41). John Benjamins.
- Moreno Cabrera, Juan Carlos (2013). *Cuestiones clave de la lingüística*. Síntesis.
- Mufwene, Salikoko Sangol (2009). Restructuring, hybridization, and complexity in language evolution. Dins E. Aboh & N. Smith (Eds.), *Complex Processes in New Languages* (pp. 367-401). John Benjamins.
- Nettle, Daniel (2012). Social scale and structural complexity in human languages. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 367, 1829-1836. <https://doi.org/10.1098/rstb.2011.0216>
- Newmeyer, Frederick J., & Preston, Laurel B. (Ed.) (2014). *Measuring Grammatical Complexity*. Oxford University Press.
- Parkvall, Mikael (2008). The simplicity of creoles in a cross-linguistic perspective. Dins Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki & Fred Karlsson (Eds.), *Language Complexity: Typology, contact, change* (pp. 265-285). John Benjamins.
- Sapir, Edward (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt. Citat de la versió catalana (1985). *El llenguatge: introducció a l'estudi de la parla*. Empúries.
- Schlegel, Friedrich von (1847). *The Philosophy of Life, and Philosophy of Language, in a Course of Lectures*. Henry G. Bohn.
- Stocking, George W. (1968). *Race, Culture, and Evolution: Essays in the History of Anthropology* (2a. ed., 1982). University of Chicago Press, 1982.
- Trudgill, Peter (2001). Contact and simplification: Historical baggage and directionality in linguistic change. *Linguistic Typology*, 5, 371-374.
- Trudgill, Peter (2011). *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*. Oxford University Press.
- Trudgill, Peter (2020). *Millenia of Language Change: Sociolinguistic Studies in Deep Historical Linguistics*. Cambridge University Press.
- Wells, Rulon S. (1954). Archiving and Language Typology. *International Journal of American Linguistics*, 20(2), 101-107.
- Weston-Taylor, Lucy (2013). *Are all languages equal?* (monografia de màster). University of Otago. <https://ourarchive.otago.ac.nz/handle/10523/4320>